

ELEVII SUPRADOTAȚI – O PROVOCARE

Prof. Gigliola Ceunaș, Colegiul Național „Ferdinand I” Bacău

Elevii înzestrați și talentați nu sunt întotdeauna cei mai comozi elevi cu care să lucrezi, înzestrarea lor pune adesea cerințe unice în fața profesorilor, iar răspunsurile profesorilor pot adesea să facă din școală o experiență plăcută sau neplăcută pentru acești elevi. Metodele de predare-învățare-evaluare trebuie selectate și combinate în așa fel încât să vizeze atât nivelul capacității intelectuale de rang superior, cât și trăsăturile psihoindividuale. Aceasta va conduce la sporirea performanțelor elevilor supradotați în plan cognitiv.

Istoria modernă a educației elevilor supradotați a început cu un studiu longitudinal al copiilor înzestrați nativ realizat de Terman. S-a descoperit că aceștia au următoarele caracteristici: sunt mai bine adaptați ca adulți, achiziționează mai mult și învață mai ușor, au mai multe hobby-uri, citesc mai multe cărți, sunt mai sănătoși. Perspectivile actuale îi consideră ca posedând abilități imense și nevoi speciale. Renzulli în 1986 utilizează trei criterii diferite pentru a defini acești subiecți: abilitate peste medie, niveluri înalte de motivație și responsabilitate; niveluri înalte de creativitate, observând că indivizii înzestrați sunt nu numai deștepți, ci și creativi.

Exersarea funcțiilor intelectuale, în cazul acestor copii, este condiționată nu numai de natura conținuturilor propuse pentru a fi studiate și asimilate, ci și de modul în care sunt aduse la cunoștința elevilor, adică de metodele utilizate. Elevii supradotați sunt sensibili și foarte pretențioși în legătură cu decizia profesorului de a utiliza o metodă sau alta. Ca metodologie preponderentă a activității cu supradotații, se recomandă învățarea prin descoperire utilizând problematizarea, studiul de caz independent, metoda proiectelor, învățarea pe grupe mici și omogene din punct de vedere aptitudinal, metode și tehnici de stimulare a creativității.

Cu valențe didactice deosebite se pot folosi tehnici de cultivare a creativității ca brainstormingul, metoda de analiză a problemei, metode de căutare și evaluare a soluțiilor prin analiză, procedee bazate pe analogie, procedee de lichidare sau de actualizare: a tuturor ideilor trecute, procedee euristice generale în care se încadrează: revizuirea ipotezelor, procedeul clasificării, al fuzionării a două teorii, al detaliilor, al dezordinii experimentale, al descoperirilor, al recodificării, al modelării, al diferențierii, al emergenței, al criticii ș.a.

Cercetător de seamă în domeniul creativității, Guilford a propus modelul factorial al inteligenței, în care a divizat operațiile mentale în cinci clase fundamentale, între care se situează gândirea divergentă. Aceasta se referă la abilitatea de a genera alternative, originale și are trei caracteristici majore: fluentă, flexibilitate și originalitate. În măsurarea creativității, se furnizează elevilor stimuli verbali sau picturali și li se cere să producă cât mai multe răspunsuri posibile, care sunt apreciate pe baza criteriilor de fluentă, flexibilitate și originalitate.

E. Landau situează între premisele învățării creative: inițiativa proprie, învățarea independentă, redimensionarea conceptului de creativitate prin abandonarea prejudecăților de vârstă-performanță, încrederea în sine, permisivitatea și suportivitatea mediului, educația artistică.

E.P. Torrance consideră ca factori de blocaj ai creativității: orientarea asupra succesului, orientarea după colegii de aceeași vârstă, interdicția de a pune întrebări, accentua'ea stereotipurilor de sex-rol, etichetarea copiilor dotați ca fiind anormali, diferiți sau caraghioși, dihotomia muncă-joc.

În lucrarea „Curriculum diferențiat și personalizat”, 1998, Carmen Crețu recomandă pentru stimularea creativității:

- evitarea folosirii excesive a informației verbele, utilizarea unei game variate de materiale informaționale, abordarea diferitelor domenii (muzică, matematică, limbajul artelor, educație fizică);
- să se evite folosirea exclusivă a recompenselor verbale, întăririle concrete fiind mult mai bune pentru cei mai mulți copii defavorizați;
- să se evite structurile supraîncărcate și curricula cu trasee unice, să se pună întrebări care permit elevilor să urmărească propria lor logică în gândire;
- să fie evitate prejudecățile în raport cu copiii nonconformiști și cu cei care au modul lor specific de a efectua sarcinile propuse.
- să fie evitate sugestiile verbale sau nonverbale de genul: „modul meu de realizare a unui lucru este cel mai bun sau unicul”.
- să se stabilească un echilibru între sarcinile structurate (impuse în detaliu) și sarcinile nestructurate, între studiul individual și munca în echipe mici, între sarcinile convergente și cele divergente.
- să fie permisă munca individuală și acolo unde sarcinile sunt dificile.
- să se poarte discuții cu elevii despre creativitate și să fie ajutați să înțeleagă cum și unde au fost originali, flexibili, independenți.
- educatorul să își monitorizeze așteptările și să fie conștient de potențialele efecte de halo, nejustificate și deseori cu așteptări iraționale.
- să se recunoască natura multifuncțională a creativității.

- educatorul să citească literatură de specialitate despre creativitate și pedagogia creativității și să lucreze cu alți profesori și specialiști care studiază și apreciază creativitatea.

Un set de strategii care promovează interacțiunea colegială și cooperarea pentru abordarea unor subiecte de studiu este învățarea colaborativă. Copiii lucrează împreună pentru a atinge un obiectiv comun sau pentru a primi o recompensă comună. Ca modele de învățare colaborativă se pot enumera: gruparea eterogena aptitudinal, grupe mici de învățare colaborativă în care profesorul să fie membru (coechipier), grupe de câte doi copii, în care fiecare monitorizează sau chiar predă celuilalt câte un subiect, grupe mai mari de copii care învață, ajutându-se reciproc, același subiect, învățare colaborativă în grupe omogene aptitudinal. Se recomandă ca acest mod de învățare să nu fie un substitut pentru programele și serviciile specializate destinate copiilor înalt abilitați. Dacă școala adoptă învățarea colaborativă, să aibă în vedere că modelele benefice pentru astfel de copii sunt cele care încurajează consultarea unor materiale sau subiecte de studiu superioare nivelului general al clasei. Modelele care permit armonizarea și „pacificarea” relațiilor dintre copii sunt preferabile pentru cei supradotați.

Literatura de specialitate notează faptul ca stresul este mai accentuat pentru copiii și tinerii cu capacități înalte decât printre cei obișnuiți. Principalele cauze se concretizează în câmpurile mai largi de conștientizare a propriului potențial și de senzitivitate excesivă care îi caracterizează, îi defavorizează în raport cu factorii de stres. De asemenea, copii supradotați, aflați în copilăria mijlocie și adolescență, nu au capacitatea de a-și transforma și domina mediul în care trăiesc, iar dezvoltarea personalității tinerilor supradotați este puternic amprentată de acțiunile de conturare și consolidare a imaginii de sine, aflată într-o continuă schimbare.

Intensitatea trăirilor se regăsește în toate segmentele vieții lor fizice, sociale, afective și intelectuale. Fragilitatea emoțională și sensibilitatea excesivă îi împiedică să controleze episoadele prin care trec și pe care încearcă să le depășească fără nici un ajutor, așa cum își doresc. Relațiile familiale sau în grupul de prieteni pe care și le construiesc sunt esențiale pentru ei și pot fi investite, cu rol terapeutic, prin faptul că încearcă să-i protejeze de efectele clezechilibrante ale stresului cauzat de eșecuri și subrealizare școlară, de neacceptarea lui de către societate, sau de privarea de afecțiune.

Ca sursă de stres poate fi amintită și autoexprimarea creativă și înăbușirea resentimentelor provocate altora. Ei au nevoie de a li se respecta dorința de a fi creativi, caută căile de a dobândi succese și aprecierea celorlalți și au tendința de a organiza și domina sau de a fi excesiv de critici nu doar cu ei înșiși, ci și cu cei mai puțin înzestrați cu abilități creative.

Stresul de a fi diferit de alții se manifesta prin accentuarea sentimentului de neacceptare, de izolare, de singurătate. De asemenea exigențele transferate asupra copilului de către celelalte persoane este greu de suportat, prin discrepanța dintre expectanțele exagerate ale mediului copilului și capacitatea reală a acestuia.

Pentru a-și construi mai ușor o carieră academică, copiii pot fi ajutați de consilieri

psihopedagogici. Aceștia trebuie să comunice direct și sincer, să le explice specificitatea excepționalității lor intelectuale, să-i ajute să se cunoască mai bine, să-și privească potențialul intelectual ca pe un factor care le poate aduce multiple satisfacții, să se accepte pe sine. Comunicarea negativă sau lipsa ei, constatate în urma numeroaselor studii legate de stresul generat de mediul social se exprimă prin criticism, autocontrol exagerat, obsesiv chiar, atitudini eronate din partea adulților. Răspunsul copilului este intens și foarte personal, ceea ce îl face să aprecieze mediul ca fiind negativ. Răspunsul negativ al copilului este alimentat de sentimente de tipul: „nu sunt luat în serios”, „nu sunt înțeles”, „mi-am pierdut controlul” și se manifestă în mediul familial sau în grupul de colegi, în cel al prietenilor, adică acolo unde este cunoscut mai bine.

Acești copii sunt predispuși la riscuri multiple: riscul subrealizării școlare la toate vârstele, al izolării și socializării dificile, riscul determinat de diferența dintre dezvoltarea cognitivă și afectivă, riscul apariției unui sindrom depresiv, riscul inhibiției intelectuale etc. Cauza esențială care îi determină pe supradotați să considere o povară propria excepționalitate și care își pune amprenta în sens negativ este dificultatea de a-și găsi parteneri pe măsura dezvoltării lor intelectuale. Prin cursurile inițiale și postuniversitare de pedagogie, profesorii sunt pregătiți să se ocupe de prototipul elevului standard, iar în fața elevilor cu dificultăți mentale și a celor cu aptitudini intelectuale înalte sunt complet descoperiți și „paralizați”.

J.C.Terrassier a teoretizat conceptul de discronie prin care se relevă diferența dintre dezvoltarea cognitivă și cea afectivă. Evoluția discontinuă a vieții cognitive și emoționale creează în mod paradoxal o dependență mai mult emoțională față de semenii săi. În același timp această nesincronizare generează inabilitate în sfera gesturilor. Competențele motrice ajung mai târziu la nivelul celor intelectuale și apar mari rupturi între formarea deprinderilor de scris și a celor de citit, în viața copiilor precoce apare ca o constantă singurătatea. Complexitatea gândirii îi depărtează din ce în ce mai mult de semenii și le atrage ostilități sub diferite forme. În familie, curiozitatea incommensurabilă, obiecțiile și expectanțele acestor copii îi fac incommozi, suprasolicitanți, plictisitori pentru adulții mai puțin răbdători, receptivi și cultivați. În ambele cazuri se actualizează același sentiment al lipsei de înțelegere, al izolării de ceilalți.

Explorările funcționale și cercetările terapeutice au relevat concluzii legate de etiologia suferinței copiilor supradotați intelectual, pe care îi diferențiază în două categorii ale căror performanțe reprezintă:

- „o consecință aleatoare a genelor parentale, care nu este generată de patologii particulare și nu provoacă dificultăți de integrare a personalității dacă au șansa de a întâlni parteneri la fel de evoluți;
- reacție de apărare împotriva angoaselor, a dezechilibrelor emoționale, a descompunerii personalității.”

În cazul celor cuprinși în a doua categorie, atitudinile de control permanent asupra mediului, stările depresive, evenimentele trăite interpretate defavorabil, ca persecuții pot fi semne ale formării

personalității psihotice sau a dizarmoniilor evolutive grave.

Fenomenul de inhibiție intelectuală este caracteristic copiilor înalt abilitați și uneori se asociază cu dificultățile de socializare, ca forma de protecție. Specialiștii diferențiază două forme de inhibiție intelectuală: pierderea definitivă a capacității înalte sau a potențialului înalt și pierderea momentană a capacității intelectuale performante, cu posibilitatea recuperării. Pentru moment copilul renunță la manifestarea abilităților sale înalte, care, ca orice potențial nefolosit nu este stimulat și cu timpul dispare. Intervenția terapeutică poate conduce la reinvestirea și reutilizarea abilităților intelectuale. Esențial pentru acești copii este să se adapteze la mediu, altfel sunt excluși.

Adesea, la persoanele talentate se remarcă aspecte negative ale perfecționismului cum ar fi: rigiditatea, sentimentul rușinii și al culpabilității, depresia, toate fiind factori de risc. Atitudinea hiperexigentă față de sine pune problema dacă tendințele către perfecționism trebuie încurajate sau frânate., deoarece pentru unii copii aceasta, alături de orientarea către succes constituie o sursă de energie benefică, de optimism, de adaptarea superioară. Pentru alții, tendințele către perfecționism se asociază cu teamă sau chiar cu inhibiție, teama de a aborda probleme mai complexe cu mare probabilitate de insucces în finalizarea lor. Grija excesivă a supradotaților pentru perfecționism se poate transforma într-o obsesie și poate împiedica realizările finale prin evitarea realizărilor parțiale mai modeste. În general, în ultimele situații, perfecționismul nu este dublat de perseverență, ca o calitate a efortului voluntar caracterizată prin constanță și rezistența la obstacole. Prin analizarea profundă a acestui comportament se poate concepe o strategie de combatere a atitudinii perfecționiste.

Programele pentru elevi supradotați și talentați se fondează pe două idei fundamentale: accelerația care permite elevilor să treacă prin programa academică de bază într-un ritm mai alert și îmbogățirea care furnizează un conținut mai bogat și diversificat prin intermediul strategiilor de suplimentare, sau trece dincolo de gradul normal al nivelului de muncă. Studiul efectuat asupra programelor accelerate arată că elevii supradotați depășesc cu o clasă nivelul de achiziție a celor neaccelerați de aceeași vârstă și inteligență. Nu s-au descoperit însă diferențe în ceea ce privește atitudinea față de școală.

Un rol important revine educatorului, care prin atitudini și conduite dezirabile, poate menține potențialul intelectual în arii de performanță cât mai înalte, în scopul valorizării maxime a acestuia. Aceste atitudini și conduite trebuie concretizate în:

- Includerea elevilor cu capacități intelectuale înalte în asistența pedagogică diferențiată;
- Centrarea obiectivelor cognitive nu pe materia de predat sau pe rezultatele testărilor, ci pe evoluția cognitivă;
- Solicitarea specialiștilor în domeniu în scopul conștientizării, prevenirii și tratării prin strategii psihopedagogice specializate a efectelor colaterale negative ale dotării intelectuale;
- Promovarea atitudinilor de acceptare, înțelegere, prietenie față de colegii cu

capacități intelectuale și interese cognitive deosebite și diminuarea atitudinilor și reacțiilor de suspiciune, invidie, ostilitate, persecuție, respingere întâlnite în societate și mai ales în microgrupurile de elevi.

Bibliografie:

1. Crețu, C. - *Curriculum diferențiat și personalizat - ghid metodologic pentru învățătorii, profesorii și părinții copiilor cu disponibilități aptitudinale înalte*, Editura Polirom, Iași, 1998;
2. Golu, P.; Golu I. - *Psihologie educațională*, Editura Miron, București, 2003;
3. Popovici, D., Balotă, A. - *Introducere în psihopedagogia supradotaților*, Editura Fundației „Humanitas”, București, 2004.